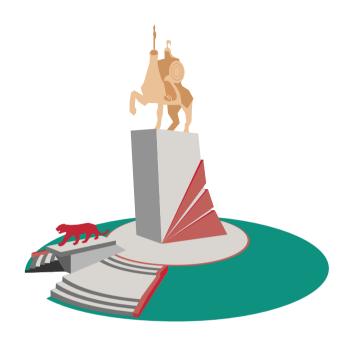
ОШ ШААРЫНЫН ЖАРАНДЫК БЮДЖЕТИ-2014

ОШ ШААРЫНЫН ЖАРАНДЫК БЮДЖЕТИ-2014

Басылма Ош шаарынын мэриясы жана Өнүктүрүү саясат институту тарабынан даярдалып, Эл аралык өнүктүрүү боюнча Британиялык Департаменттин (DFID) колдоосу менен жарык көрдү

Иштеп чыккандар: Гульгакы Мамасалиева, Асылбек Чекиров, Жылдыз Керимова

Долбоордун жетекчиси: Надежда Добрецова

Кыргыз тилине которгон: Зейнеп Алтымышова

Дизайн жана верстка: «НАRA-ВARA» дизайнердик студиясы

Г75 Ош шаарынын жарандык бюджети – 2014. – Б.: 2014. – 14 б.

ISBN 978-9967-27-491-4

Бишкек жана Ош шаарларынын жарандык бюджеттери – бул атайын билимге ээ болбогон жарандарга түшүнүктүү тилде шаардык бюджеттин негизги көрсөткүчтөрүн кыскача жана жөнөкөй баяндоо.

Бишкек жана Ош шаарларынын жарандык бюджеттери – айкындуулуктун символу, бул муниципалитеттер ачык иштеп жатканынын жана бардык муниципалитеттик каражаттар үчүн отчет берүүгө даяр болгондугунун далили.

Бишкек жана Ош шаарларынын жарандык бюджеттерин биринчи жолу Бишкек жана Ош шаардык мэрияларынын демилгеси боюнча Өнүктүрүү саясат институту иштеп чыкты жана басып чыгарды.

Жарандык бюджеттерге шаардык бюджеттин түзүлүүсү, кирешелер менен чыгашалар ортосундагы баланс, бир алуучуга муниципалдык кызматтын тилигинде кирешелер жана чыгашалар боюнча маалыматтар камтылат. Жарандык бюджет Эл аралык өнүктүрүү боюнча Британиялык Департамени (DFID) тарабынан колдоого алынган «Бишкек жана Ош шаарларында бюджеттик процесстин айкындуулук жана отчеттуулук деңгээлин жогорулатуу» Долбоордун алкагында даярдалды. Жарандык бюджеттин электрондук вариантын

www.meria.kg www.oshcity.kg www.dpi.kg https://www.gov.uk/government/world/organisations/dfid-kyrgyzstan сайттарынан таба аласыз.

Γ 0605010204-14 ISBN 978-9967-27-491-4 УДК 336 ББК 65.9(2Ки)261.3 © МФ КР, 2014 © ИПР, 2014

МАЗМУНУ

Шаардыктарга бюджет эмне себептен керек?4
Ош шаарынын бюджети шаардын өнүгүүсүндө кандай ролду ойнойт?4
Ош ш. бюджети кандай эрежелер боюнча түзүлөт?5
Ош ш. канча киреше чогулат?6
Ош ш. чыгашаларынын айрым бир мүнөздөмөлөрү8
Шаардык бюджеттин акчасы кантип чыгымдалат?10
Турак жай-коммуналдык чарбачылыкка чыгашалар11
Билим берүүгө чыгашалар12
Социалдык коргоого чыгашалар13

Шаардыктарга бюджет эмне себептен керек?

Салттуу болуп калгандай, бюджет дегенде өз тапшырмаларын чечүү үчүн мамлекеттик жана муниципалдык органдар гана пайдаланган татаал бухгалтердик документ ойго келет. Бюджет адистерге гана түшүнүктүү, ошондуктан жарандар аны талкуулоонун кажети жок деген пикир калыптанып калган. Иш жүзүндө ушундай эле болуп келатат, атүгүл адистер да дайыма эле бюджеттин маңызын түшүнүп, анда жарандардын суроо-талаптарын ишке ашыруунун аспабын көрө беришпейт.

Ош шаарынын бюджети жергиликтүү бюджет болуп эсептелет. Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык, жергиликтүү бюджет – бул айылдын жана шаардын жергиликтүү жамаатынын бюджети, аны түзүүнү, бекитүүнү жаа аткарууну жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жүзөгө ашырат. Бирок бул жамааттын акчасы болсо, анда жарандар шаардык бюджет эмнеден куралып, ал кантип чыгымдалып жатканын билиш керек. Мындай учурда бюджет жарандарга түшүнүктүү болуш үчүн жөнөкөй жана жеткиликтүү түрдө даярдалыш керек. Эгерде жарандар – акчанын ээлери каражат натыйжасыз чыгымдалып жатат деп эсептесе, анда аларда башкарууну жакшыртуу боюнча чечим кабыл алууга таасир этүү мүмкүнчүлүгү болуш керек.

"Шаардыктар үчүн бюджеттин", же кээде аталып жүргөндөй, Жарандык бюджеттин негизги максаты мына ушунда – шаардын өнүгүүсүнө салым кошууну каалагандар үчүн жеткиликтүү болуу.

Ош шаарынын бюджети шаардын өнүгүүсүндө кандай ролду ойнойт?

Ош ш. бюджети – бул бийлик органдарынын эмес, шаардык жамааттын акчасы. Анын кирешелери биринчи кезекте жарандар мамлекеттин жана бардык жамааттын алдындагы өзүнүн милдеттенмелеринин алкагында төлөгөн салыктардан жана салыктык эмес төлөмдөрдөн турат. Айлык акы алып жатып, шаар тургуну киреше салыгын төлөйт, бизнес менен алектенип жатып, сатуудан алынган салык төлөйт, жеке турак жайда жашап жатып, жер салыгын жана кыймылсыз мүлккө салык төлөйт. Чакан ишкерлик менен алектенген жарандар (такси, соода, чач тарач ж.б.) патент сатып алуу менен салык төлөйт. Белгилүү бир эрежелер боюнча, бул акчанын баары шаардык казынага түшөт. Мэриянын жана шаардык кеңештин депутаттарынын атынан жергиликтүү бийлик органдары шаардык салык төлөөчүлөрдүн акчасы кызмат көрсөтүүлөр түрүндө кайрадан жарандардын өздөрүнүн суроо-талаптарын канааттандырууга ба-

гытталышы үчүн эмне кылуу керектигин чечет. Бул өтө татаал иш, анткени акча дайыма жетишсиз болот. Акча өзгөчө артыкчылыктуу муктаждыктарды канааттандырууга, ошондой эле кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык түрлөрүнүн туруктуу аткарылышын камсыздоого багытталганы өтө маанилүү.

Шаарды өнүктүрүүдө артыкчылыктарды шаардык кеңеш аныктайт, ал эми кеңештин депутаттары калк менен иш алып барып, алардын өзгөчө маанилүү суроо-талаптарын аныкташат. Ош ш. мэриясынын атынан аткаруучу орган Шаарды өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттарын ишке ашыруунун Программасын же планын иштеп чыгат жана бул Программага же планга каржылык жана материалдык ресурстарды бөлүштүрүүнү сунуштайт. Шаардык бюджеттин абалынан Ош ш. жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары шаардык жамаат алардын алдына койгон максаттарга канчалык натыйжалуу жете турганы көз каранды.

Ош ш. бюджети кандай эрежелер боюнча түзүлөт?

Кыргыз Республикасында каржылык жактан борборлоштурууну азайтуу боюнча реформалар жергиликтүү бюджеттердин өз алдынчалуулугун камсыздады. Төмөнкүдөй негизги принциптер киргизилди:

- а Мамлекеттик органдар жергиликтүү бюджетти түзүү жана аткаруу процессине кийлигишпеш керек.
- 6 Жергиликтүү бюджеттердин конкреттүү булактары аныкталды. Алар жергиликтүү, жалпы мамлекеттик салыктардан, салыктык эмес төлөмдөрдөн, республикалык бюджеттен жиберилген трансферттерден, ыктыярдуу салымдардан турат.
- В Жергиликтүү бюджеттеги каражаттарды башка деңгээлдеги бюджетке, б.а., республикалык бюджетке алууга тыюу салынат.

"2014-жылга республикалык бюджет жана 2015-2016-ж.ж. божомол жөнүндө" Мыйзам Ош ш. бюджетине түшкөн салыктарды бөлүү боюнча төмөнкү эрежелерди орнотту. Ушундай эле эрежелер Кыргыз Республикасындагы бардык айыл өкмөттөрү жана шаарлары үчүн да иштейт:

Жалпы мамлекеттик салыктар	Салыктарды бөлүүдөгү үлүш
Киреше салыгы	50%
Сатуудан алынган салык	50%

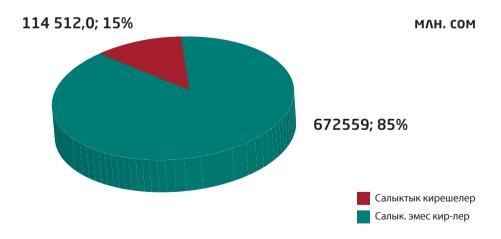
Мүлккө салык	100%
Жер салыгы	100%
Жергиликтүү салыктар	Салыктарды бөлүүдөгү үлүш
Жер казынасын пайдалануу үчүн салык (стратегиялык пайдалуу кендерди кошпогондо: алтын, мунаг	й, газ)
Бирдиктүү салык	100%
Милдеттүү патенттөөдөн түшкөн киреше	100%
Ыктыярдуу патенттин негизинде салык	100%

Ош ш. канча киреше чогулат?

2014-жылга Ош шаардык кеңеши Ош ш. бюджетинин киреше бөлүгүн 787,1 млн. сом өлчөмүндө деп бекитти.

Ош шаарынын бюджетинин кирешесинин негизги булагы болуп салыктык кирешелер эсептелет, Ош ш. бюджетинде алардын үлүшү 85% түзөт.

Ош ш. бюджетинин салыктык жана салыктык эмес кирешелеринин катышы.

Кирешелердин салыктык жана салыктык эмес бөлүктөрүнүн өзөгүндө шаардык экономиканын өнүгүүсү жатат.

Ош ш. кирешелердин эң ири булактары кайсылар?

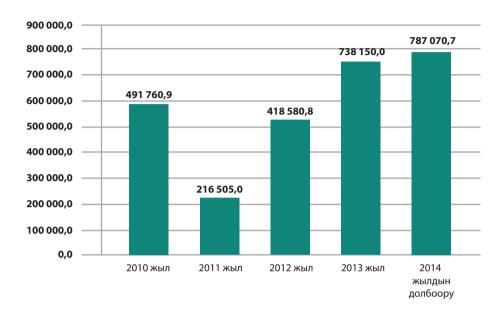
	Ош ш. Бюджети	
Салыктын аталышы	млн. сом	%
ЖАЛПЫ МАМЛЕКЕТТИК САЛЫКТАР		
Сатуудан алынган салык	190,3	
Киреше салыгы	227,7	
Патенттин негизинде салык	120,4	
Бирдиктүү салык	4,3	
Роялти	0,4	
БААРЫ:	555,4	70,5
ЖЕРГИЛИКТҮҮ САЛЫКТАР		
Мүлккө салык	90,8	
Жер салыгы	26,3	
БААРЫ:	117,1	14,9%
САЛЫКТЫК ЭМЕС ТӨЛӨМДӨР ЖАНА АТАЙЫН КАРАЖАТТАР	114,6	14,6%
БААРЫ болуп Ош ш. бюджетинин кирешелери	787,1	100%

Ош шаарынын бюджети олуттуу бир деңгээлде жалпы мамлекеттик салыктарды чогултуудан көз каранды, аларды башкарууну мамлекеттик салык кызматынын бөлүмчөлөрү жүзөгө ашырат. Бирок Ош ш. жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары салыктардын ушул түрлөрүнүн чогултулушун арттырууга көмөк көрсөтө алат жана көрсөтүш керек.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жергиликтүү салыктарды жана салыктык эмес төлөмдөрдү чогултууга карата мүмкүнчүлүктөрү жана укуктары көбүрөөк.

Оор саясий окуяларга карабастан шаардык бюджеттин кирешелери өсүүдө.

Ош ш. бюджетинин өз кирешелеринин өсүш динамикасы (категориялык гранттарды кошпогондо).

Ош ш. кирешелеринин айрым бир мүнөздөмөлөрү

Сатуудан алынган салык 190,3 млн. сом көлөмүндө пландалууда, ошону менен бирге ушул салык эсептеле турган базар кызмат көрсөтүүлөрдүн көлөмү 20,1 млрд. сомду түзөт. Эгерде сатуудан алынган салыктын орточо маанисин 2% деп карай турган блсок, анда сатуудан алынган салык 400 млн. сомдун тегерегинде болуш керек. Демек ушул салыкты жыйноо үчүн резервдер бар.

Киреше салыгы 227,7 млн. сом көлөмүндө пландалууда. Бул салыктын эң эле туруктуу түрлөрүнүн бири, анткени айлык акынын, анын ичинде бюджеттик чөйрөдө иштегендердин маянасынын деңгээлине көз каранды. Салыктын бул түрү Ош ш. жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын жаңы жумуш орундарын түзүүгө шыктандырат.

Жер салыгын 26,3 млн. сом көлөмүндө жыйноо пландалууда. Бул көлөмдөн айыл чарба багытындагы эмес жерлерге салык 19,0 млн. сомду, короо-жай участокторунан жер салыгы 6,6 млн. сомду, чарбалык жер участокторун пайдалануу үчүн жер участогу 0,72 млн. сомду түзөт.

Эгерде салык салынчу участоктун аянтын коммерциялык пайдалануудагы жо-

горку эмес коэффициент боюнча, мисалы кеңсе үчүн болгондой (анын мааниси дүкөн, базар, май куйуучу бекеттен төмөн) формула менен эсептесе, анда болжол менен 100 гектарга тең аянтка салык салына турганы аныкталат. Ош шаары 18200 гектар аянтты ээлейт. Жер түзүү жана кыймылсыз мүлккө укуктарды каттоо боюнча башкармалыктын маалыматы боюнча, айыл чарба багытындагы эмес жердин аянты болгону 568 гектарды түзөт, мында салыктын суммасы 19,0 млн. сом деп болжолдонууда.

Ошентип Ош шаарында айыл чарба багытындагы эмес жерлердин 18% түзгөн жердин аянтына салык салынат деп болжолдоп айтса болот. Мисал үчүн: орточо базардын аянты болжол менен 5 га түзөт, мындай аянттан салык жылына 3,8 млн. сомду түзүш керек.

Мүлккө салык 90,8 млн. сомду түзөт, анын ичинен 58,8 млн. сому кыймылсыз мүлккө (турак жайлар, батирлер, дүкөндөр, май куйуучу бекеттер, күркөлөр, контейнерлер ж.б.) салык.

Мисал үчүн: 2010-жылы кыштан курулган, шаардын борборунда жайгашкан жана аянты 100 чарчы метр болгон 1 дүкөн 2-топтогу кыймылсыз мүлккө салыкты жылына 8 250 сом көлөмүндө төлөш керек.

Патенттин негизинде салык 120,4 млн. сом, көлөмү боюнча шаардык бюджеттин кирешелер булагынын үчүнчүсү.

Салык кодекси 2013-жылдан тарта жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына салыктык укуктук мамилелерди, анын ичинде ыктыярдуу жана милдеттүү патенттөө боюнча мамилелерди ишке ашыруу укугун берди. Бул болсо жергиликтүү бюджеттин кирешелеринин өсүш динамикасына оң таасирин тийгизет.

Токтотмо үчүн жыйым 1,7 млн. сом көлөмүндө деп пландалды. Ошону менен бирге катталган автотранспорттун саны 63000 бирдикти түзөт.

Муниципалдык унаа токтоочу жайда токтотмо үчүн жыйым 5 сомду түзөт. Жөнөкөй эсеп көрсөткөндөй, мындай божомол менен 1 унаа муниципалдык машине токтотчу жайга жылына 6 жолу турат.

Таштанды чыгаруу үчүн жыйым 1,45 млн. сом (муниципалдык ишкананын кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркын кошпогондо).

Жыйымдын коюму турак жайлардын жеке курулуштарынын ээлери, физикалык жактар үчүн бир кызматкерге 50 сом деп аныкталды.

Эл каттоонун жыйынтыгы боюнча, Ош шаарында 250000 киши жашайт, 1 киши жылына болжол менен 200 кг таштанды чыгарат, анда 1 шаардыктан 1 кг таштанды үчүн болжол менен 3 тыйын чогултуу пландалган болуп калат.

Шаардык бюджеттин акчасы кантип чыгымдалат?

Кыргыз Республикасынын мыйзамдары мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын функцияларын жана ыйгарым укуктарын бөлүштүрөт жана буга жараша каржылоо боюнча милдеттенмелер да бөлүштүрүлөт. Мамлекеттик органдардын жоопкерчилик чөйрөсүнө төмөнкүлөр кирет: саламаттык сактоо, билим берүү, коопсуздук, салык саясаты ж.б. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жоопкерчилигине биринчи кезекте экономиканы өнүктүрүү үчүн шарт түзүү, шаарды абаттоо (таштанды чыгаруу, шаардын санитардык тазалыгы, маданиятты, спортту өнүктүрүү маселелери), суу менен камсыздоо, канализация жана башкалар.

Мыйзамдарга ылайык, жергиликтүү бюджет теңдемделген болуш керектигинен улам Ош ш. бюджетинин чыгаша бөлүгү киреше бөлүгүндөй эле 787,1 млн. сомду түзөт.

Ош ш. чыгаша бөлүгүнүн көрсөткүчтөрү (млн. сом менен)

Бөлүмдөрдүн аталышы	
Жалпы колдонуудагы мамлекеттик кызматтар	91,7
Экономикалык маселелер	131,8
Билим берүү	215,6
Турак жай-коммуналдык чарбачылык (ТКЧ)	181,8
Эс алуу, маданият жана спорт	61,9
Социалдык коргоо	19,0
Коомдук коопсуздук	0,5
Коргонуу	6,4
Башкалар	78,4
БААРЫ:	787,1

Ош ш. бюджетинде чыгаша милдеттенмелеринин үлүшү

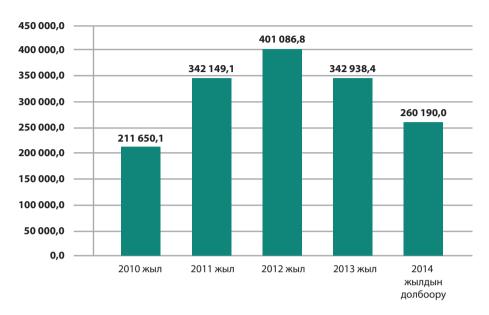

Турак жай-коммуналдык чарбачылыкка чыгашалар

Чыгашалардын көлөмү – 181,8 млн. сом.

Ош ш. жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын артыкчылыктуу тапшырмасы – абаттоо чөйрөсүндө кызматтарды көрсөтүү, таштанды чыгаруу, жылуулук, суу берүү, канализация системасы менен камсыздоо ж.б. Ошондуктан ТКЧ чөйрөсүндө чыгаша милдеттенмелери Ош ш. чыгашалар структурасында 1-орунду ээлейт. 2014-жылдан тарта Ош ш. шаардык көчөлөр башкармалыгы (көчөлөрдү куруу жана оңдоо) бюджеттик классификациясы боюнча "Экономикалык маселелер" бөлүмүнө кирет. Буга байланыштуу ТКЧ бөлүмү боюнча 105,0 млн. сомго азаят жана бул чыгашалар өзүнчө сап менен бөлүнгөн.

Ош ш. бюджетинин турак жай-коммуналдык чарбачылыкка чыгашаларынын динамикасы.

Ош шаарынын чыгашаларынын олуттуу бөлүгүн жаңы жолдорду оңдоого жана курууга кеткен чыгашалар түзөт. 2014-ж. бул максатка 106 млн. сом бөлүү пландалган. Албетте бул жетишсиз, анткени заманбап төрт тилкелүү асфальт төшөлгөн жолдун 1 км наркы 10 млн. сомду түзөт.

Чыгашалардын олуттуу үлүшүн өндүрүлгөн жылуулуктун чыныгы наркы менен анын тарифи ортосундагы айырма үчүн "Жылуулук менен жабдуу" МИ дотациялары түзөт. Дотациялардын деңгээли жылуулуктун наркынын болжол менен 70% түзөт. 2014-жылга 5,0 млн. сом дотация пландалган. Башкача айтканда, жылуулук менен жабдуу боюнча 1 сом сарптоого шаардык бюджеттен 70 тыйын жолдонот.

Билим берүүгө чыгашалар

Чыгашалардын көлөмү – 215,6 млн. сом.

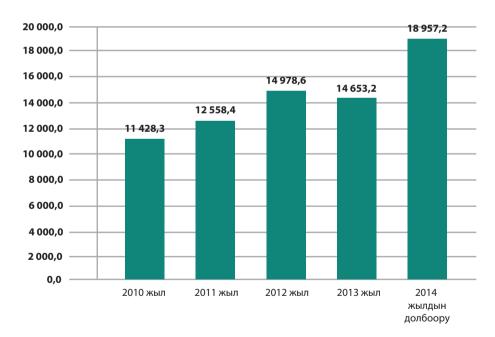
Ош шаарында жан башына каржылоо киргизилген, анын негизинде мектептерди бюджеттик каржылоонун ченематынын негизинде каржылоо жатат. Мисалы, жалпы билим берүүчү мектептеги 2-тепкич (4-8-класстар) үчүн бул ченемат жылына 1 окуучуга 10887 сомду түзөт. Мыйзамдарга ылайык, атал-

ган ченематты аткаруу – бул мамлекеттин милдеттенмеси. Ош ш. бюджетинен коммуналдык чыгашаларга, күнүмдүк жана капиталдык ремонтко каражаттар жиберилип турат. Орточо эсеп менен бул чыгашалар 1 окуучуга жылына 3900 сомдун тегерегинде болот. Мамлекеттик программалар менен кошо бул олуттуу жардам, ошондуктан мектептеги билим берүү чөйрөсүндө натыйжаларга жетүү үчүн мектеп жетекчилигинин жоопкерчилиги тууралуу маселени коюу маанилүү.

Социалдык коргоого чыгашалар

Жыл сайын калкты социалдык жактан коргоого чыгашалар өсүүдө. 2014-жылы мындай чыгашалардын көлөмү 19 млн. сомдун деңгээлинде пландалууда.

Ош ш. социалдык жардамга чыгашалардын динамикасы.

2014-жылы шаардыктардын демилгелерин колдоо үчүн долбоорлорго 10 млн. сом пландаштырылган. Бул долбоорлор шаардын жакшылануусуна на социалдык маселелерди чечүүгө багытталган. Каражаттар конкурстун негизинде берилет жана ага территориалдык кеңештер, башка шаардык уюмдар катыша алат.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК МААЛЫМАТ РЕСУРСТАРЫ

www.gorkenesh.kg Бишкек шаардык кеңеши

www.minfin.kg Кыргыз Республикасынын Каржы министрлиги

www.gov.kg Кыргыз Республикасынын Өкмөтү

www.okmot.kg Кыргыз Республикасынын мамлекеттик маалымат ресурсу

Кыргыз Республикасынын Каржы министрлигинин

www.budget.okmot.kg «Ачык бюджет» порталы

www.kazna.gov.kg Каржы министрлигинин Борбордук казынасы

www.zakupki.okmot.kg Кыргыз Республикасынын электрондук малекеттик сатып

алуулар порталы

www.map.okmot.kg Кыргыз Республикасынын Каржы министрлигинин

экономикалык картасы

www.services.okmot.kg Аткаруу бийлигинин органдары көрсөткөн мамлекеттик

кызматтардын бирдиктүү реестри

www.anticorr.gov.kg Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн коррупцияга каршы

сайты

www.address.okmot.kg Мамлекеттик органдардын электрондук маалыматнаамасы

www.med.kg Кыргыз Республикасынын саламаттык сактооо

министрлиги

www.edu.gov.kg Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим

министрлиги

www.mlsp.kg Кыргыз Республикасынын социалдык өнүгүү министрлиги

БИШКЕК Ш. МЭРИЯСЫНЫН БАЙЛАНЫШ МААЛЫМАТЫ

www.meria.kg Коомдук кабылдама: тел.: +996 (312) 61-11-66;

61-07-05 факс.: +996 (312) 61-06-21

ОШ Ш. МЭРИЯСЫНЫН БАЙЛАНЫШ МААЛЫМАТЫ

www.oshcity.kg Коомдук кабылдама:

тел.: +996 (3122) 5-53-32; +996 (3122) 5-50-19;

ИШТЕП ЧЫККАНДАРДЫН БАЙЛАНЫШ МААЛЫМАТЫ

www.dpi.kg office@dpi.kg jkerimova@dpi.kg Өнүктүрүү саясат институту, Бишкек ш, Усөнбаев көч., 44 тел.: +996 (312) 97-65-30; факс.: +996 (312) 97-65-29;